

LBRIS

We know
books

VASILE PETROVAN

SUFLETUL DE LA MIT LA MISTER

PROEMA

2026

Cuprins

Introducere.....	11
------------------	----

PARTEA I. Originile reflecțiilor asupra sufletului

<i>Rădăcini și simboluri – primele viziuni.....</i>	<i>15</i>
Originile sufletului în gândirea umană	16
Simboluri arhaice ale vieții și morții	16
Ritualuri funerare și credința în supraviețuire	20
Animism și viziuni șamanice asupra spiritului.....	26
Antichitatea orientală	32
Mesopotamia. Respirația vieții și lumea subpământeană	32
Egipt. Ka, Ba, Akh și călătoria sufletului după moarte	38
India vedică. Atman și ciclul reîncarnărilor	46
China antică. Suflul vital (Qi) și armonia cosmică	58
Antichitatea greco-romană. Homer – Iliada și Odiseea	68
Pitagora și transmigratia sufletelor	74
Platon – sufletul ca esență imaterială și eternă	81
Aristotel – psihé ca principiu vital	90
Stoicii și epicureicii – sufletul ca suflare materială	96
Creștinismul timpuriu și integrarea ideilor grecești.....	101

PARTEA II. Între divin și rațiune

<i>Evl Mediu și Renaștere – Noi perspective asupra sufletului.....</i>	<i>110</i>
Transformări medievale și renașterea ideilor	111
Sfântul Augustin – sufletul ca imagine a lui Dumnezeu.....	111
Toma d’Aquino – sufletul între rațiune și teologie	117
Islamul și mistica sufletului (ruh, sufism)	122
Evl Mediu târziu și Renașterea	128
Redescoperirea umanismului și libertatea sufletului	128
Alchimia și sufletul naturii	132
Dante și imaginile literare ale sufletului.....	138

PARTEA III. Rațiune și sensibilitate

<i>Sub lumina gândirii moderne – Sufletul între filozofie și știință</i>	144
Raționalism și empirism	145
Descartes și dualismul minte – corp	145
Locke și teoria identității personale	147
Leibniz și monadele	150
Iluminism și criticile materialiste	153
Voltaire și Diderot – sufletul ca idee contestată	153
Rousseau și sufletul sensibilității	155
Kant – sufletul ca idee a rațiunii pure	158
Romantism și spiritualitate	162
Goethe și sufletul naturii vii	162
Schopenhauer și voința ca esență a sufletului	165
Mistica romantică și nașterea psihologiei moderne	167

PARTEA IV. În adâncurile minții

<i>Științele moderne și sufletul – Între neurologie și psihologie</i>	171
Psihologia și inconștientul	172
Freud – sufletul reinterpretat ca psihic	172
Jung și arhetipurile colective	174
Psihologia umanistă și sufletul ca potențial interior	178
Sufletul în biologie și neurologie	181
Vitalismul și invalidarea sa	181
Creierul ca sediu al sufletului	184
Neuroștiințele contemporane și problema conștiinței	187
Filosofia minții și conștiința	192
Dualism vs. materialism	192
Teoria identității, funcționalism, emergență	195

PARTEA V. Între stele și algoritmi

<i>Sufletul și științele contemporane – Știința viitorului</i>	198
Fizica cuantică și conștiința	199
Interpretări speculative: Penrose, Hameroff, Stapp	199
Informația ca fundament al realității	204
Critici și limite ale acestor teorii	208
Cosmologie, inteligență artificială și viitorul sufletului	215
Este conștiința replicabilă în mașini?	215

Sufletul digital și postumanismul.....	220
Viața ca rețea de informații și energie.....	226
PARTEA VI. Energie, cristale și tărâmurii nevăzute	
<i>Sufletul neconvențional – Sufletul New Age</i>	233
Spiritualitatea „New Age”	234
Cristalele și energiile subtile.....	234
Astrologia și destinul sufletului.....	239
Reîncarnarea și amintirile sufletului	245
Homeopatie și vitalism reînviat.....	254
Reiki și energia universală a sufletului.....	260
PARTEA A VII. Trecerea și tăcerea	
<i>Moartea – misterul final</i>	265
Ultima întrebare – Moartea clinică	266
Concluzie.....	277
Reflecții personale asupra sufletului	281
Bibliografie selectivă.....	293

PARTEA I.

ORIGINILE REFLECȚIILOR ASUPRA SUFLETULUI

Rădăcini și simboluri – primele viziuni

Originile sufletului în gândirea umană

Simboluri arhaice ale vieții și morții

Pentru o clipă, imaginează-ți un om din vremurile străvechi, așezat la gura unei peșteri în miezul unei nopți lungi, în care frigul și întunericul par să înghită totul. În jurul lui arde un foc slab, iar flăcările dansează imprevizibil, aruncând siluete bizare pe pereții stâncoși. Acolo, între umbrele și jocul luminii, contururile pictate ale bizonilor, cailor, renilor și urșilor par să se trezească la viață, străbătând tăcerea peșterii. Ele nu sunt doar imagini, ci mesaje, ecuri ale unei gândiri care nu cunoaște alfabetul, dar știe să scrie în simboluri. Omul acela, necunoscut pentru noi, lipsit de nume, tocmai simte durerea pierderii cuiva drag, iar tăcerea peșterii pare să-i răspundă cu ecoul absenței. Cu o grimasă amară, se întreabă, poate pentru prima dată în istorie: *ce se întâmplă după moarte?* Această întrebare, atât de simplă și totuși atât de amănunțită, este probabil primul pas al omenirii spre filozofie, spre metafizică, spre căutarea unui sens care depășește simpla supraviețuire. Și răspunsul, oricare ar fi, nu se va articula în cuvinte, ci se va întrupa în simboluri.

În *Sacral și profanul*, Mircea Eliade observa că omul preistoric nu putea concepe lumea ca fiind neutră: „Orice obiect, orice gest, orice fenomen al naturii putea fi ridicat la rang de simbol, adică putea să exprime o realitate mai adâncă, nevăzută, dar prezentă.”

Din această perspectivă, arta paleolitică și primele gesturi rituale nu sunt doar expresii estetice, ci tentative de a înțelege și de a reprezenta sufletul. Așadar, înainte de a deveni un concept abstract, sufletul a fost înțeles ca o experiență imediată, ca senzație, ca mister palpabil.

Unul dintre cele mai pregnante simboluri întâlnite în arta preistorică este spirala. Gravate pe pietre, desenate pe pereți, spiralele au fost interpretate de istorici ai religiilor ca expresii ale ciclicității cosmice: naștere, moarte, renaștere.

Joseph Campbell, în *The Masks of God: Primitive Mythology* (1959), nota că „*spirală poate fi privită ca figura universală a devenirii: un drum care nu duce spre un sfârșit, ci se întoarce asupra lui însuși, simbolizând continuitatea transformărilor.*”

Astfel, privind spirală, simbolul continuității, omul arhaic a intuit că viața nu se termină cu moartea, ci se reia într-o formă nouă, într-un alt plan, necunoscut. Nu putea explica, dar pentru el era imaginea unei eternități care nu era liniară, ci circulară, a unei existențe care se reinventează mereu.

La fel de puternic și încărcat de semnificație era și simbolul focului. În mijlocul comunității, focul nu era un simplu instrument de încălzire sau un mijloc de gătit. El era viu, respirând aproape ca o ființă cu voință proprie, care pulsează cu ritmul vieții stârnind frica și fascinația în același timp. Pălpâia, se stinge, reapărea, respira cu o prezență misterioasă care părea să lege oamenii între ei și să îi aducă în față măreția Universului.

Antropologii au arătat că, pentru multe triburi, focul era perceput ca o ființă animată, cu suflet propriu, ca o entitate care nu putea fi stăpânită, ci doar respectată și venerată.

Johan Huizinga, în *Homo Ludens* (1938), subliniază că „În oglinda flăcării, omul preistoric vedea sufletul ca o scânteie, ca o lumină care urcă spre cer și care, deși fragilă, nu pierde cu adevărat.” Și cu mai bine de două milenii înainte, însuși Heraclit spunea că „*această lume este un foc veșnic viu, aprinzându-se după măsură și stingându-se după măsură*”, evocând în cuvinte metafora eternității, a vieții și transformării continue, a unei energii care nu dispăre niciodată cu adevărat, ci renaște perpetuu.

Un alt simbol fundamental, prezent în aproape toate culturile arhaice, a fost pasărea. Zborul ei lin, grația și libertatea de a se desprinde de pământ, capacitatea de a se pierde în înălțurile cerului, au transformat-o într-un arhetip al sufletului, al libertății și al transcenderii limitelor trupului. În *Phaidon*, Platon folosește imaginea păsării pentru a descrie sufletul care evadează din colivia trupului, accentuând ideea că natura sa adevărată este liberă și nemuritoare, iar corpul nu este decât o limitare temporară, o ancoră a zborului său către cunoaștere și adevăr. Însă cu mult înaintea lui Platon, în mormintele neolitice, au fost descoperite figurine de păsări depuse

lângă cei decedați, ca și cum aceste ființe cu aripi urmau să-i poarte în călătoria lor către lumea cealaltă, către tărâmurii nevăzute.

Arheologii susțin că această practică indică faptul că oamenii din acea epocă vedeau pasărea nu doar ca simbol al libertății și zborului, ci și ca mediator între planul pământesc și cel transcendent, între vizibil și invizibil, între viață și mister. Este foarte posibil ca expresia modernă „și-a luat zborul” să fie moștenirea vie, subtilă, a unei astfel de intuiții preistorice, un ecou al credinței ancestrale că sufletul se ridică și evadează spre cer, eliberându-se din limitele corpului.

Cu toate acestea, simbolurile nu existau doar pe pereți sau pe pietre, nu erau doar gravuri sau desene. Ele erau trăite, respirate și experimentate. Dansurile, cântecele, bătaile de tobă în jurul focului erau forme vii de exprimare a legăturii dintre viață și moarte, dintre vizibil și invizibil, dintre palpabil și misterios.

Roy Rappaport observa, în *Ritual and Religion in the Making of Humanity* (1999), că „simbolul nu este doar un semn static, ci se întrupează în gesturi și ritmuri, devenind o experiență comună, un act trăit de întreaga comunitate.” Astfel, simbolurile prind viață în ritm, în mișcare, în vocea colectivă a celor adunați în jurul focului, transformând experiența personală și comunitară într-un dans sacru și conectat cu nevăzutul.

De aceea, în fața morții, oamenii nu se adunau doar în tăcere, nu priveau doar golul lăsat de plecarea semenilor, ci își acompaniau drumul către lumea de dincolo prin ritmuri sacre, prin gesturi și sunete care recreau simbolic călătoria sufletului. Fiecare bătaie de tobă, fiecare dans și cântec devenea astfel o punte, un fir invizibil între cei vii și lumea misterioasă a nevăzutului, un mod de a da sens dispariției, de a transforma frica și durerea în expresie, în comuniune, în mister trăit și împărtășit aproape palpabil.

Încetul cu încetul, aceste gesturi sacre și ritmice au început să prindă contur și să capete o formă arhitecturală, devenind spații materiale care adăposteau amintirea unor experiențe intangibile, pulsul comunităților și vibrația legăturii omului cu divinul. Templele, sanctuarele și monumentele funerare nu mai erau simple construcții. Ele s-au transformat în tărâmurii sacre, în piatră ce purta memoria gesturilor, a ritmurilor și a credințelor ancestrale.

le, ridicând o arhitectură a trecerii și a conexiunii sufletului cu Cosmosul. Dolmenele, cromlehe-urile, tumulii nu sunt doar morminte sau simple pietre adunate. Sunt adevărate porți între lumi, praguri care marchează trecerea, spații în care timpul și spațiul se intersectează cu misterul eternității. Orientarea lor, aliniată cu cele mai strălucitoare stele de pe cer sau cu răsăritul Soarelui în ziua solstițiului, arată că moartea era percepută ca o călătorie, ca o transformare, nu ca o simplă dispariție, ci ca o trecere solemnă de la un mod de a fi la altul.

De exemplu, la Newgrange, în Irlanda, această viziune a fost capturată cu o precizie care încă încântă și fascinează pe cei care o privesc și o înțeleg. Lumina soarelui pătrunde în camera funerară doar în dimineața solstițiului de iarnă. Imaginează-ți acea clipă: după cea mai lungă noapte a anului, o rază de lumină se strecoară cu delicatețe în interior, atingând sarcofagele și așternând peste ele un strop de aur divin. Pentru oamenii care au trăit acum cinci milenii, aceasta nu era doar lumină; era semnul renașterii, dovada vizibilă că sufletul, asemenea Soarelui, se ridică din întuneric, că există continuitate, că viața și spiritul nu încetează.

Eliade sintetizează magistral această concepție în *Istoria credințelor și ideilor religioase*: „Moartea nu era niciodată concepută ca un sfârșit, ci ca un rit de trecere, ca o mutare de la un mod de a fi la altul.”

Astfel, înainte ca sufletul să fie analizat prin concepte abstracte sau definit în doctrine religioase elaborate, el a fost intuit prin simbol, prin imagini și experiențe care vorbeau direct inimii și simțurilor, pulsând cu o tăcere care nu cerea explicații, dar a deschis uși către înțelegerea profundă a ființei, un limbaj care s-a citit cu ochii închiși și cu inima deschisă. Spirala, focul, pasărea, piatra, dansul – toate acestea erau încercări de a exprima inefabilul, de a țese o punte între lumea vizibilă și cea invizibilă, de a transforma frica și necunoscutul în semne și ritmuri ce pot fi simțite și înțelese. Nu explicau moartea în termeni raționali, dar o transformau într-o experiență suportabilă. O încadrau într-o ordine cosmică mai vastă, în care omul își găsea locul între vizibil și nevăzut.

De aceea, sufletul a fost desenat, cântat, dansat, plâns, trăit cu întreaga ființă, ca un ecou care răzbate prin veacuri până la noi, păstrând intactă legătura cu originea și misterul vieții.

Prin urmare, omul preistoric nu a creat doar artă. El a sădit în conștiința omului prima formă de gândire filozofică, una care nu se desfășura în cuvinte abstracte, ci în simboluri trăite, respirate, simțite, percepute și împărtășite în întreaga lor complexitate și frumusețe, vibrând ca o ecuație vie a conștiinței primordiale, care continuă să pulseze în fiecare experiență umană, invitându-ne să recunoaștem că sufletul nu este doar al nostru, ci este o țesătură comună în care se reflectă întreaga umanitate.

Ritualuri funerare și credința în supraviețuire

De această dată, încearcă să-ți imaginezi o vale îngustă și rece, învăluită într-o ceață melancolică, în zorii unei lumi care încă nu învățase să scrie, dar care știa, cu o intuiție profundă, cum să-și plângă morții. În mijlocul ei, o mână de oameni simpli, cu chipurile brăzdate de vreme și purtând în priviri greutatea pierderii, se adună într-o tăcere care cântă mai mult decât orice cuvânt. Pășesc încet, fiecare gest este încărcat de respect și reverență, iar în mâini poartă flori sălbatice, smulse cu delicatețe din pajiștile verzi, pietre colorate și praf de ocru roșu, ca niște semne ale griii și ale prezenței lor în fața eternității. În fața lor, într-o groapă săpată cu răbdare și cu mare grijă în pământul rece, se află corpul unui semen. Îi așează alături unelte din silex, o sulită, câteva pene și poate un colier din colți de animal sălbatic. Sunt obiecte care depășesc simpla materialitate, devenind simboluri ale prețuirii și respectului, punți între viață și moarte. Apoi, îl acoperă cu pământ, iar peste el presară flori colorate, ca și cum întreaga natură ar participa la acest ritual tăcut. Nu avem nicio mărturie scrisă despre acest moment, dar gestul lor este un text mai vechi decât orice scriere, un mesaj funerar descoperit de arheologi după milenii, un mesaj al griii, al iubirii și al recunoașterii sufletului celui plecat.

Primele morminte descoperite, unele datând de acum 100.000 de ani, aparțin neanderthalienilor. Arheologii au identificat urme de polen în jurul scheletelor, ceea ce sugerează că trupurile au fost însoțite de flori, un gest subtil și profund. Nu vorbește doar despre ritual sau despre o practică socială rudimentară, ci despre o sensibilitate timpurie, despre intenția de a marca trecerea dintre viață și moarte cu atenție și respect. Este o mărturie clară că acei oameni

primitivi au simțit nevoia de a oferi frumusețe și semnificație.

Ralph Solecki, cel care a condus săpăturile la Shanidar, în Irak, în anii 1960, scria în *Shanidar, the First Flower People* că „așezarea florilor lângă corpul celui mort nu poate fi redusă la un gest estetic. Ea implică o intenție simbolică, o recunoaștere a faptului că cel plecat are nevoie de companie și frumusețe dincolo de moarte.”

În aceste cuvinte se simte ecoul unei gândiri primordiale, a unei intuiții care traversează mileniile: omul a simțit că sufletul merită respect și prezență, chiar și după ce trupul se întoarce în pământ.

Astfel de detalii arată că ideea de suflet, chiar dacă nu era formulată conceptual, trăia deja în gesturi, în atenția acordată fiecărei flori, fiecărui obiect lăsat lângă cei plecați. Ele sugerează că oamenii de atunci începuseră să facă primii pași către înțelegerea transcendenței, către conștientizarea că viața nu se încheie odată cu moartea și că există o legătură subtilă, invizibilă, care unește lumea celor vii cu cea a dispăruților. Ritualul funerar devenea astfel nu doar un act de despărțire, ci și un act de speranță, un gest care încerca să dea sens morții și să păstreze legătura cu cel dispărut. În spatele acestor flori depuse cu grijă, probabil cu mâini tremurânde și cu inimi sfâșiate, se ascunde poate cea mai veche formă de dragoste și credință, o recunoaștere profundă a faptului că sufletul nu poate fi atins doar prin cuvinte, ci prin gesturi, prin atenție și prin respectul acordat trecerii de la viață la eternitate.

Pe măsură ce timpul a trecut și generațiile s-au succedat, ritualurile funerare au căpătat o complexitate tot mai mare, un adevărat dans al gesturilor simbolice prin care omul căuta să dea sens efemerității vieții și tăcerii morții. În epoca neolitică, oamenii pictau mormintele, acopereau oasele cu ocră roșu, un pigment ales nu întâmplător, ci încărcat de semnificații profunde: sânge, viață, regenerare. Vorbim aici despre o gândire simbolică tot mai elaborată, o modalitate prin care comunitățile își exprimau reverența față de misterul morții și încercau să umple golul lăsat de dispariție cu gesturi care vorbeau mai mult decât orice cuvânt. Jacques Cauvin, în *Nașterea zeilor și originile agriculturii* (1994), notează că „roșul ocrului din morminte exprimă credința într-o trecere și în promisiunea continuității, mai degrabă decât într-un sfârșit definitiv.”